

CARPELIMUS ZEALANDICUS, EEN NIEUWE KORTSCHILDKEVER VOOR NEDERLAND (COLEOPTERA: STAPHYLINIDAE)

Jan Cuppen

Zoals de specifieke naam al suggereert komt de kortschildkever *Carpelimus zealandicus* van oorsprong uit Nieuw-Zeeland. In 1968 werd de soort voor het eerst in Europa aangetroffen, in Engeland. Daarna vond een sterke uitbreiding plaats in Zuid-Engeland en sinds 1987 zijn er waarnemingen uit Duitsland, Oostenrijk en Zweden. In 2002 werd een exemplaar van *C. zealandicus* gevonden bij Sint Hubert in Noord-Brabant. Gezien de ontwikkelingen in het buitenland is het niet ondenkbaar dat deze kleine kortschildkever op meer plaatsen in ons land gevonden kan worden.

INLEIDING

In mei 1968 werd door P. Hammond in een zandgroeve te Sandon in het graafschap Essex in Engeland een zeer karakteristieke *Carpelimus* Samouelle, 1819 (subgenus *Troginus* Mulsant & Rey, 1879) in aantal verzameld (Steel 1969). Het was spoedig duidelijk dat het hier ging om een recente introductie van een zich uitbreidende soort, aangezien snel meerdere vindplaatsen in het zuidoosten van Engeland volgden. De soort werd, na het bestuderen van een groot aantal exemplaren van het betreffende subgenus, beschreven onder de naam *Carpelimus incongruus* Steel, 1969. Door Pope (1977) werd deze soort gesynonimiseerd met de uit Nieuw-Zeeland (Greymouth) beschreven *Trogophloeus zealandicus* Sharp, 1900.

In het meest recente overzicht van de Nederlandse kevers (Brakman 1966) telt het geslacht *Carpelimus* volgens de huidige opvattingen 16 soorten. Door Brakman (1968) werd daar *C. heidenreichi* (Benick, 1934) aan toegevoegd op basis van materiaal verzameld door Berger en Brakman in 1965 en 1967, langs de oevers van de Geul te Bunde. De laatste mutatie betrof de toevoeging van *C. lindrothi* (Palm, 1942) aan de Nederlandse lijst door Berger & Poot (1972). Tezamen met Blokland troffen deze auteurs *C. lindrothi* talrijk aan op een zandstrandje langs de Worm te Haanrade. Eén exemplaar van *C. zealandicus* (fig.1), welke nieuw is voor de Neder-

Figuur 1
Carpelimus zealandicus. Foto Naturalis.
Figure 1
Carpelimus zealandicus. Photo Naturalis.

landse fauna, werd in 2002 in de provincie Noord-Brabant verzameld (fig. 2). Met deze vondst telt het geslacht *Carpelimus* nu dus 19 soorten in Nederland, maar nog enkele aanvullingen zullen binnenkort gepubliceerd worden (Vorst in druk).

DETERMINATIE

Het geslacht *Carpelimus* (subfamilie Oxytelinae) bestaat uit kleine tot zeer kleine kortschilden. De Nederlandse soorten kunnen worden gedetermineerd met Lohse (1964, 1989) en Assing et al. (1998) uit de serie 'Die Käfer Mitteleuropas'. De determinatie is zeker niet eenvoudig vanwege het veelvuldige gebruik van relatieve kenmerken als de lengte-breedteverhouding van de antenneleden, grootte van de stippen en dichtheid van de bestip-

Figuur 2
Vindplaats van *Carpelimus zealandicus* in Nederland.
Figure 2
Record of *Carpelimus zealandicus* in the Netherlands.

peling op hals- en dekschilden, en de lengteverhouding tussen ogen en slapen. Goed gedetermineerd *Carpelimus*-materiaal is zeer nuttig voor een zekere determinatie. Met enige ervaring is *C. zealandicus* relatief eenvoudig te onderscheiden van de andere Nederlandse *Carpelimus*-soorten door de opvallend grote kop (vrijwel even groot oppervlak als het halsschild) en de geleidelijke overgang van de slapen naar de hals (niet hoekig). Het halsschild wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van vier relatief duidelijke indrukken, terwijl de andere soorten twee parallelle, al dan niet duidelijke indrukken bezitten. Deze karakteristieken en het mannelijk genitaal worden afgebeeld door Steel (1969) en zijn figuren werden overgenomen door Lohse (1987, 1989).

NEDERLANDSE VINDPLAATS

Op 23 mei 2002 werd in de plasberm van de Hoge Raam (fig. 3) langs de Achterdijk te Sint Hubert

(Amersfoortcoördinaten 184.8 410.7) waterkevers verzameld, waarbij tevens de westelijke oever van deze genormaliseerde laaglandbeek gespoid werd. Op deze locatie is de beek in het kader van een natuurontwikkelingsproject ongeveer vijf jaar geleden vergraven, waarbij langs de beek een vijf meter brede, ondiepe plasberm is aangelegd. Ter plaatse is de beek onbeschadwd en er is nauwelijks stroming. De plasberm is in de volle breedte begroeid met *Glyceria maxima*, terwijl overige planten nagenoeg ontbreken. De vegetatie van de onder een hoek van circa 45 graden oplopende oever bestaat voornamelijk uit *Alopecurus pratensis*, *Urtica dioica*, *Lamium album* en *Ranunculus repens*. De vegetatie vormt hier een nagenoeg gesloten plantendek. Het substraat langs en in de Hoge Raam bestaat uit iets humeus bruineel zand, bedekt door een dun laagje strooisel (van *Glyceria*). Andere soorten van het genus *Carpelimus* werden niet aangetroffen in het spoelmonster.

HERKOMST EN VERSPREIDING

Carpelimus zealandicus is oorspronkelijk afkomstig van Nieuw-Zeeland. Na de introductie in Europa in Engeland heeft de soort zich daar verder verspreid in de zuidelijke helft van het land in de graafschappen Surrey, Kent, East Sussex, Berkshire en Worchester (Steel 1969, Allen 1979, Whitehead 1999).

De eerste waarneming op het vasteland van Europa wordt gerapporteerd door Lohse (1987) van Marburg in de deelstaat Hessen in Duitsland. Daarna is *C. zealandicus* van diverse andere deelgebieden in Duitsland bekend geworden, onder andere de omgeving van Bremen in het gebied van Weser-Ems (Meybohm 1995), Niederelbe, Schleswig-Holstein (Ziegler 1997, Köhler & Klausnitzer 1998) en het meest recent in Baden (Renner 2002, Frank & Konzelmann 2002) en Württemberg (Frank & Konzelmann 2002). Resumerend hebben de Duitse waarnemingen vooral betrekking op de westelijke helft van het land.

Uit de rest van Europa melden Haghebaert et al.

Figuur 3
 De habitat van
Carpelimus zealandicus
 langs de plasberm van de
 Hoge Raam wordt gedo-
 mineerd door *Glyceria*
maxima. Foto Arja Span.
 Figure 3
 The banks of the Hoge
 Raam, habitat of
Carpelimus zealandicus,
 are dominated by
Glyceria maxima. Photo
 Arja Span.

(1990) *C. zealandicus* uit België (Ukkel), maar de
 soort wordt later weer afgemeld (Bruge 1999).
 Overigens valt de soort wel te verwachten in België
 (schrift. med. Bruge 2003). Vervolgens wordt
C. zealandicus in 1995 gemeld als nieuw voor
 Oostenrijk uit de omgeving van Wenen (Schill-
 hammer 1995). De eerste Scandinavische vondst
 wordt bericht uit Höör in de provincie Skåne in
 Zweden (Ericson 2001), gebaseerd op vondsten
 uit 1989.

BIOTOOP EN ECOLOGIE

Carpelimus-soorten zijn karakteristieke bewoners
 van oevers, zowel van stilstaande wateren (zand-
 en kleigroeves, drinkpoelen, vennen, sloten en
 kanalen) als stromende wateren (beken, rivieren).
 Sommige soorten zijn vrij specifiek gebonden aan
 een bepaald watertype, andere daarentegen zijn
 vrijwel ubiquisten. De meeste soorten leven langs
 zoet water, maar enkele worden uitsluitend langs
 brakke wateren aangetroffen. Sommigen worden
 ook wel eens aangetroffen in composthopen of in
 vochtige tot natte terrestrische biotopen, zoals
 vochtige weilanden of broekbossen.

Over de ecologie van *C. zealandicus* in het land
 van herkomst is mij geen literatuur bekend.
 In Zweden wordt de soort als een adventief
 beschouwd daar de vijf door Ericson (2001) ver-
 zamelde exemplaren in huis werden gevangen.
 Het is waarschijnlijk dat de dieren met potplanten
 in huis binnengebracht werden. In latere jaren
 werd de soort nooit in de composthoop, waar
 uiteindelijk alle afgestorven plantenmateriaal
 belandde, of ergens anders in de tuin gevonden.
 Kennelijk heeft de soort zich nog niet gevestigd
 in Zweden.

Enkele Europese waarnemingen, waaronder een
 van de eerste in Engeland (Steel 1969), als ook de
 eerste op het vasteland (Lohse 1987), hebben ook
 betrekking op exemplaren die binnenshuis zijn
 verzameld. Het eerste Duitse exemplaar kwam
 nota bene aangevlogen op een geopend exemplaar
 van 'Die Käfer Mitteleuropas'. Het gerucht gaat
 dat het zelfs pagina 79 van deel 4 betreft.
 Het moge duidelijk zijn dat deze binnenshuis
 verzamelde exemplaren meer een weerspiegeling
 vormen van het goede verspreidingsvermogen van
 de soort dan een daadwerkelijke binding aan
 woningen.

Het goede vliegvermogen van *C. zealandicus* wordt onderstreept door de vangst van meerdere exemplaren met een op een personenauto gemonteerd net, een zogenaamde 'Autokescher', (Meybohm 1995, Ziegler 1997, Renner 2002) en ook door de vangst van twee exemplaren op licht door Bellmann en Esser (Meybohm 1995). De vangst van Allen (1979), die *C. zealandicus* sleepte van een kruidenvegetatie langs een meer, kan wijzen op de voorbereiding dan wel de beëindiging van een vlucht. Uit de directe menselijke omgeving stammen de waarnemingen van Whitehead (1999) van diverse exemplaren in spleten tussen trottoirtegels die dienden als afdekplaat voor een afvoer. Opmerkelijk zijn ook de waarnemingen van dezelfde auteur van larven en adulten van *C. zealandicus* in konijnenkeutels.

De meeste waarnemingen van *C. zealandicus* zijn gedaan in de 'normale' habitat van soorten van dit genus, namelijk de oevers van diverse wateren of anderszins zeer vochtige biotopen. Hierbij lijkt de soort een zekere voorkeur te hebben voor min of meer open plekken of pionierstadia na het (ver)graven of aanleggen van een water. Zo worden voor Engeland diverse malen zandgroeven genoemd (Steel 1969, Allen 1979) waar de soort talrijk verzameld kon worden, als ook bij een bezinkbassin (Whitehead 1999). De talrijke exemplaren van *C. zealandicus* uit Oostenrijk (Schillhammer 1995) zijn afkomstig van het Marchfeldkanaal, een nieuw gegraven water. In Baden werd één mannetje verzameld in een potval in een hooiland langs een geïsoleerde meander van de Schussen in het Eriskircher Ried (Frank & Konzelmann 2002). Ook de meeste andere Duitse vangsten met 'Autokescher' of op licht waren in de nabijheid van water (Meybohm 1995, Ziegler 1997), alhoewel de soort daar niet langs de oevers werd aangetroffen (Meybohm 1995).

De Nederlandse vondst van *C. zealandicus* past goed in het bovengeschetste beeld van de habitat, zij het dat de oevers zeer dicht begroeid waren. Mogelijk was de soort talrijker in de pionierfase direct na de aanleg van de plasberm in de Hoge Raam.

DISCUSSIE

Ondanks het relatief grote areaal dat *C. zealandicus* in de afgelopen 30 jaar heeft opgebouwd in Europa, kan de soort toch geen succesvolle kolonisator genoemd worden. Daarvoor is het aantal opgegeven vindplaatsen, zeker op het vasteland, veel te beperkt en liggen de vindplaatsen ook veel te ver uit elkaar. Ook het tijdsinterval tussen de opeenvolgende waarnemingen is erg groot. Het lijkt er voorsnog op dat de soort zich uitsluitend in Engeland heeft gevestigd, met name in het zuidwesten. Op het vasteland lijkt er vooral sprake te zijn van een onregelmatig optreden in ruimte en tijd. Echte populaties zijn, met uitzondering van de geïsoleerde Oostenrijkse vindplaats, nog niet aangetroffen. Wel werden soms meerdere malen in een seizoen op dezelfde plekken vliegende exemplaren verzameld met de 'Autokescher', wat in elk geval duidt op de aanwezigheid van een populatie in de onmiddellijke omgeving. Ondanks het geringe aantal vindplaatsen en de grote tijdsintervallen tussen de waarnemingen kan de soort wel als ingeburgerd beschouwd worden in West-Europa, maar het is zeker geen sterk invasieve soort te noemen.

DANKWOORD

Ik ben Oscar Vorst (Utrecht) en Derek Lott (Birstall, Leicester) zeer erkentelijk voor het aanleveren van literatuur. Bertil Ericson (Höör, Zweden) was zo vriendelijk het op *Carpelimus zealandicus* betrekking hebbende deel van zijn Zweedse artikel te vertalen in het Engels.

LITERATUUR

- Allen, A.A. 1979. *Carpelimus zealandicus* (Sharp) in E. Sussex, E. Kent and Berks. – Entomologist's Monthly Magazine 114: 98.
- Assing, V., J. Frisch, M. Kahlen, I. Löbl, G.A. Lohse, V. Puthz, M. Schülke, H. Terlutter, M. Uhlig, J. Vogel, P. Wunderle & L. Zerche 1998. 23. Familie: Staphylinidae. – Die Käfer Mitteleuropas, 4. Supplementband 15: 119-197.

- Berger, Chr.J.M. & P. Poot 1972. Nieuwe en zeldzame soorten voor de Nederlandse keverfauna II. – Entomologische Berichten, Amsterdam 32: 26-32.
- Brakman, P.J. 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggend gebied. – Monographieën van de Nederlandsche Entomologische Vereeniging 2: i-x, 1-166.
- Brakman, P.J. 1968. Korte coleopterologische notities VIII. – Entomologische Berichten, Amsterdam 28: 108-114.
- Bruge, H. 1999. Quinze espèces de staphylins nouvelles pour la faune belge (Coleoptera Staphylinidae). – Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie 135 (I-VI): 20-48.
- Ericson, B. 2001. Fynd av för Sverige nya och sällsynta kortvingar inom underfamiljen Oxytelinae (Coleoptera: Staphylinidae). – Entomologisk Tidskrift 122: 99-105.
- Frank, J. & E. Konzelmann 2002. Die Käfer Baden-Württembergs 1950 - 2000. – Landesanstalt für Umweltschutz Baden-Württemberg, Karlsruhe.
- Haghebaert, G., H. Bruge & D. Drugmand 1990. Oxytelinae en Omaliinae, nieuw voor de Belgische fauna (Coleoptera, Staphylinidae). – Bulletin et Annales de la Société royale belge d'Entomologie 126: 34-39.
- Köhler, F. & B. Klausnitzer (red.) 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. – Entomologische Nachrichten und Berichte, Beiheft 4: 1-185.
- Lohse, G.A. 1964. 23. Familie: Staphylinidae (Micropeplinae bis Tachyporinae). – Die Käfer Mitteleuropas 4: 1-264.
- Lohse, G.A. 1987. 16. Nachtrag zum Verzeichnis Mitteleuropäischer Käfer *Carpelimus zealandicus* (Sharp) (*Carpelimus incongruus* (Steel)). – Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 83: 141-146.
- Lohse, G.A. 1989. 23. Familie: Staphylinidae. – Die Käfer Mitteleuropas, 1. Supplementband 12: 121-240.
- Meybohm, H. 1995. 56. (Col. Staph.) - Fundmeldung von *Carpelimus zealandicus* Sharp. – Bombus 3 (13-16): 55.
- Renner, K. 2002. Bemerkenswerte Käferfunde als Ergebnisse einer erfolgreichen Exkursionssaison. – Coleo 3: 1-8.
- Pope, R.D. 1977. A check list of British insects. Coleoptera and Strepsiptera. – Handbooks for the Identification of British Insects II (3): i-xiv, 1-105.
- Schillhammer, H. 1995. Bemerkenswerte Käferfunde aus Österreich. (IV): (Coleoptera). – Koleopterologische Rundschau 65: 229-232.
- Sharp, D.S. 1900. Some undescribed species of *Trogophloeus*, with a new genus. – Entomologist's Monthly Magazine 36: 230-234.
- Steel, W.O. 1969. A British *Carpelimus* (Col., Staphylinidae) new to science. – Entomologist's Monthly Magazine 105: 70-72.
- Vorst, O. in druk. Nieuws over Nederlandse kortschildkevers 2 - Omaliinae, Oxytelinae (Coleoptera: Staphylinidae). – Entomologische Berichten, Amsterdam.
- Whitehead, P.F. 1999. *Carpelimus zealandicus* (Sharp, 1900) (Staphylinidae) behaving synanthropically. – Coleopterist 8: 141.
- Ziegler, W. 1997. 78. (Col. div.) – Vierter Nachtrag zur Käferfauna von Schleswig-Holstein und dem Niederelbegebiet. – Bombus 3 (23-26): 92-102.

SUMMARY

Carpelimus zealandicus, a new rove beetle for the Netherlands (Coleoptera: Staphylinidae)

In this paper the first occurrence in the Netherlands of the rove beetle *Carpelimus zealandicus*, originating from New Zealand, is reported. One specimen was collected on 23.v.2002 on the banks of the straightened lowland stream Hoge Raam near Sint Hubert (province of Noord-Brabant). In Europe, banks of different types of water form the normal habitat of *C. zealandicus*, with an apparent preference for newly created ones. During a period of forty years after the introduction of the species in Europe (England) and by an apparently good colonisation power, *C. zealandicus* has succeeded to build up a large distribution area in Western Europe. Despite occasionally large populations as in a newly dug canal in Austria or in several (sand)pits in England, *C. zealandicus* cannot be considered a very successful invasive species as numbers are most often low, collecting sites are scarce and widely distributed, and time-intervals between collecting dates are large. However, it is expected that populations of *C. zealandicus* in the Netherlands will be discovered soon as newly created water-bodies are a permanent part of the modern Dutch landscape.

J.G.M. Cuppen

Leerstoelgroep Aquatische Ecologie en Waterkwaliteitsbeheer

Wageningen Universiteit

Ritzema Bosweg 32a

6703 AZ Wageningen

jan.cuppen@wur.nl